

ספר דרך ה' - חלק ב פרק ד - בענין ישראל ואומות העולם

אדם הראשון קודם חטאו היה במצב עליון מאד ממה שהוא האדם עתה, וכבר ביארנו ענין זה [בחלק א' פרק ג']. ומדרגת האנושיות לפי המצב ההוא היתה מדרגה נכבדת מאד, ראויה למעלה רמה נצחית כמו"ש. ואלו לא היה חוטא, היה משתלם ומתעלה עוד עליו על עילוי. והנה באותו המצב הטוב היה לו להוליד תולדות, מספר משוער מחכמתו ית', על פי אמתת מה שראוי לשלימות הנהנים בטובו ית', והיו כלם נהנים עמו בטוב ההוא. ואמנם התולדות האלה שהיה ראוי שיוליד, נגזרו ושוערו מלפניו ית' משוערים בהדרגות מיוחדות, פירוש שיהיה בהם ראשיים ונטפלים, שרשים וענפים, נמשכים זה אחר זה בסדר מיוחד כאילנות (בענפיהם) [וענפיהם] ומספר האילנות ומספר הענפים הכל משוער בתכלית הדקדוק. והנה בחטאו ירד מאד ממדרגתו, ונכלל מן החשך והעכירות שיעור גדול וכמש"ל. וכלל המין האנושי ירד ממדרגתו ועמד במדרגה שפלה מאד, בלתי ראויה למעלה הרמה הנצחית שהתעתד לה בראשונה, ולא נשאר מזומן ומוכן אלא למדרגה פחותה ממנה פחיתות רב, ובבחינה זאת הוליד תולדות בעולם, כלם במדרגה השפלה הזאת שזכרנו. ואמנם אעפ"כ לא חדל מהמצא בכלל מדרגת המין האנושי מצד שרשו האמיתי, בחינה עליונה מן הבחינה שהיה המין הזה אז בזמן קלקולו. ולא נדחה אדה"ר לגמרי שלא יוכל לשוב אל המדרגה העליונה, אבל נמצא בפועל במדרגה השפלה ובבחינה כחניות אל המדרגה העליונה. והנה נתן האדון ב"ה לפני התולדות ההם שנמצאו באותו הזמן, את הבחירה, שיתחזקו וישתדלו להתעלות מן המדרגה השפלה ולשים עצמם במדרגה העליונה. והניח להם זמן לדבר, כמו ששיערה החכמה העליונה היותו נאות להשתדלות הזה, ועל דרך מה שמנחת עתה לנו, לשנהיה משיגים השלימות והמדרגה בקיבוץ בני העוה"ב כמש"ל. כי הנה כל מה שהוא השתדלות צריך שיהיה לו גבול:

והנה ראתה החכמה העליונה היות ראוי שזה ההשתדלות יתחלק לשרשי וענפיי. פירוש - שיהיה בתחלה זמן ההשתדלות לשרשים שבתולדות, ואחר כך לענפים שבהם. והיינו כי המין האנושי כלו היה צריך עדין שיקבע ענינו כראוי, ויתוקן מן הקלקולים שנהיו בו. ולפי סדר ההדרגה, הנה היה ראוי שיוקבעו בראשונה, שרשיהם וראשיהם של תולדות האדם, לעמוד במדרגה מתוקנת, ויעמדו בה הם וענפיהם, כי הענפים ימשכו תמיד אחר השרש. והנה הגביל הזמן להשתדלות השרשי הזה, שמי שיזכה [מכלל הנמצאים באותם הזמנים שהיה שער זה נפתח והיה בידם להגיע לזה הענין] ויכין את עצמו כראוי, יקבע לשרש אחד טוב ויקר, מוכן למעלה הרמה, הראויה למי שהוא אדם במצב הטוב ולא אדם במצב המקולקל. וכן ישיג שיותן לו להוציא תולדותיו הראוים לו, כלם בבחינתו, פירוש - באותה המדרגה והמצב שכבר השיג הוא בשרשיותו. והיה הזמן הזה מאדה"ר עד זמן הפלגה. והנה כל אותו הזמן לא חדלו צדיקים דורשים האמת לרבים, כגון, חנוך מתושלח שם ועבר, ומזהירים אותם שיתקנו את עצמם. וכיון שנתמלא סאתם של הבריות, בזמן הפלגה, שפט במדת משפטו ית' היות ראוי שיגמר זמן ההשתדלות השרשי, ויהיה קצם של הדברים, שיקבע מה שראוי ליקבע בבחינת השרשים, לפי מה שכבר נתגלגל ונהיה עד עת הקץ ההוא. ואז השגיח ית' ש על כל בני האדם, וראה כל המדרגות שהיה ראוי שיקבעו בהם האנשים ההם כפי מעשיהם, וקבעם בהם בבחינתם השרשיית כמש"ש. והנה כפי מה שהונחו הם, כן נגזר עליהם שיהיו מוציאים התולדות, כפי מה שכבר שוער שהיה ראוי לשרש ההוא. ונמצאו כלם מינים קבועים בעולם, כל אחד בחוקו וטבעו, ככל שאר המינים שבבריות, וניתן להם להוציא תולדותיהם בחקם ובחינתם ככל שאר המינים. ואמנם נמצאו כלם לפי המשפט העליון, ראויים לישאר במדרגת האנושית השפלה שהגיעו לה אדה"ר ותולדותיו מפני החטא, ולא גבוהים מזה כלל. ואברהם לבדו נבחר במעשיו ונתעלה, ונקבע להיות אילן מעולה ויקר, כפי מציאות האנושית במדרגתו העליונה, וניתן לו להוציא ענפיו כפי חקו. ואז נתחלק העולם לע' אומות, כל אחד מהם במדרגה ידועה, אבל כלם בבחינה האנושיות בשפלותו, וישראל בבחינת האנושיות בעילוי. והנה אחר הענין הזה נסתם שער השרשים, והתחיל הגלגול וההנהגה בענפים, כל אחד לפי ענינו. ונמצא שאע"פ שלכאורה נראה ענינינו עתה וענין הקודמים שוה, באמת איננו כך. אלא עד הפלגה היה הזמן שרשי האנושיות, ונתגלגלו הדברים בבחינה זו. וכשהגיע קץ זמן זה, נקבע הדבר כפי המשפט, והתחיל זמן אחר שהוא זמן הענפים, שעודנו בו עתה:

ד. ומרוב טובו וחסדו ית', גזר ונתן מקום אפילו לענפי שאר האומות, שבבחירתם ומעשיהם יעקרו עצמם משרשם, ויוכללו בענפיו של אברהם אבינו ע"ה אם ירצו. והוא מה שעשהו ית' ש לאברהם אב לגרים, ואמר לו, ונברכו בך כל משפחות האדמה. ואולם אם לא ישתדלו בזה, ישארו תחת אילנותיהם השרשיים כפי ענינם הטבעי:

ספר רסיסי לילה - אות מז

[ארבעה] מיני השגות ודרכים לבוא לעבוד השם יתברך יש. אחד ההכרה מצד שהוא נברא ויש בורא וזהו השגת אברהם אבינו ע"ה שאמרו ז"ל (נדרים לב. ושאר מקומות) שהכיר את בוראו רצה לומר שיש מי שבראו כמו שאמרו ז"ל (בראשית רבה לט, א) שאמר אפשר לבירה בלא מנהיג. וזהו כללות השגה של כל הנבראים שלתכלית כן נבראו שיכירו שיש בורא ולכן נקרא אב המון גוים שהיה אב לכל העולם כולו שהוא האב וההתחלה להתעוררות זה בכל העולם כולו. כי כל העולם כולו כאיש אחד וכשנברא אחד מתעורר להכרת השם יתברך מעורר כל העולם כולו עמו. כמו דרך משל באדם אחד כשאבר הלב מתעורר לאיזה פעולה כל האיברים מתעוררים עמו ובלבד שהיא פעולה השייכת בהם. והשגה זו של הכרת בורא היא השגה הראויה לכל העולם כולו כשיהיו במדרגת שלימותם שזה כל תכליתן בעולם שנברא. ואברהם אבינו ע"ה הוא הראשון המעורר השגה זו בכל כח השתדלותו עד שנעשה אב בזה לכל העולם כולו. ולאומה ישראלית ביחוד נאמר ביצחק (בראשית כא, יב) יקרא לך זרע שאף על פי שהיה אב אין הם קרויים זרעו כי זרע נקרא מה שלידתו הוא כמו האב ואין הזרע צריך לשום פעולה להיות דומה לדבר המזרע שזהו ממילא טבע התולדה:

ואברהם אבינו ע"ה נקרא (חגיגה ג.) תחילה לגרים שהוא בהשתדלותו הגיע להכרת בורא מה שאין כן בני ישראל מאמינים בני מאמינים בתולדה. ולדבר זה אין צריך שום השתדלות כי מורשה להם זה ממה שהם זרע אברהם. וזהו החילוק בין ישראל לעמים שכל השתדלות אומות העולם להיות בשם ישראל יכנו דרשו חז"ל (אבות דרבי נתן פרק לו וסדר אליהו רבה פרק יח) אלו גרי הצדק שיגיעו להכרה זו ולאמונה טבעית שבלבות בני ישראל שבעבורה נקראו ישראל שהוא אצלם בתולדה שתיוק בן יומו נקרא ישראל ואצלם הוא בעצם ומשורש. ואומות העולם בכל השתדלותם יוכלו להגיע שבשם ישראל יכנו דרך כינוי לבד כיון שאינו בעצם אצלם רק בהשתדלות מגיעים לאמונה הפשוטה אצל כל זרע אברהם אבינו ע"ה בתולדה:

וזהו קדושת השבת דקבוע וקיימא זכר למעשה בראשית והיא אות ביני ובין בני ישראל ועכו"ם ששבת חייב וכו' דהם צריכים להשתדלות שיבואו לזכירת מעשה בראשית דהיינו הכרת הבורא דזה היה אז בששת ימי בראשית שהם ימי הבריאה שהוא הוצאת הנבראים לפועל. ושבת הוא הניחא שיש להשם יתברך אחר כך מנבראים כשמכירין בוראם. ודבר זה שהוא תכלית הבריאה ודאי צריך שיהיה מושרש כן אצל הנבראים. רק לפי שעיקר הבריאה הם ישראל אין זה מושרש בתולדה רק אצלם. וזהו בראשית בשביל ישראל וכו' פירוש ראשית הוא ההתחלה כי הכרת נברא לבורא הוא בהתחלה כי בהתחלה שם ההכרה מפורשת לעין שאין מקום להסתפק ואין צריך שום השתדלות:

וזהו (שבת י.) מתנה טובה יש לי בבית גנאי ושבת שמה וכו' פירוש כמו שאמרו (ברכות לג ע"ב) אין להקב"ה וכו' אלא אוצר של יראת שמים זהו בית גנאי כי גנאי המלך הם רכושו שבעבור כן נקרא מלך. וגנאי מלכות שמים הוא היראת שמים שיש על הנבראים על ידי הכרתם שיש בורא שמזה נופלת יראה והיראה בא אחר ההכרה כדרך שכתב בריש הגהת שולחן ערוך אורח חיים (סימן א, סעיף א). והיראה הוא מה שבידי אדם והקב"ה שואל מעמך רצה לומר מעצם איש הישראלי שההכרה אצלו בתולדה. וזהו המתנה טובה דשבת שבאה במתנה לישראל כי השתדלות הוא היפך שביתה ואי אפשר להגיע לזה בהשתדלות רק הוא אמונה פשוטה בלא השתדלות שכל בני ישראל מאמינים שיש בורא ומנהיג ומשגיח. ואמנם עדיין אמונה זו בהעלם שאינו בהתגלות לבו לענין שיעזוב באמת כל עניני עולם הזה מצד אמונה זו ואפילו מי שיש לו מה וכו' הרי זה מקטני אמנה (סוטה מח סוף ע"ב) דהיינו שהאמונה בקטנות: והגם דכל ישראל מאמינים היינו בדרך כלל והיינו כי אמונת אברהם אבינו ע"ה בהתגלות לבו היה על ידי עוצם השתדלותו שעל כן נקרא תחילה לגרים. ומכל מקום אמרו ז"ל (בראשית רבה ריש פרשת תולדות סג, ג) אברהם נקרא ישראל שזכה להיות כאזרח בישראל שהוא בתולדה. וזה אחר לידת יצחק שבו נקרא לו זרע שהוא נימול לשמונה דהיינו שהוא בתולדה טוב ונימול להשם יתברך בטרם יש לו דעת כלל וזה מצד כח אברהם בו. ונמצא נתברר שאברהם אבינו ע"ה נהפך על ידי השתדלותו להיות שורשו כך כאילו הוא מתולדה כך דההולדה בדומה הוא בדומה למה שהוא בעצם ובשורשו. כמו שאין סומא מוליד סומא וכן אפילו שוטה אין מוליד שוטה וכיוצא רק מה שהוא שניו בעצם כמו שור מוליד שור וחמור חמור וכיוצא וכך שם ישראל הוא בתולדה דישראל מוליד ישראל אפילו יחטא וימיר דת חס ושלום לא פקע שם ישראל מיניה כדקיימא לן (יבמות מז ע"ב) לענין קידושין וגירושין שזה אי אפשר להשתנות משורשו.

וזהו (שבת י.) מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה וכו' פירוש כמו שאמרו (ברכות לג ע"ב) אין להקב"ה וכו' אלא אוצר של יראת שמים זהו בית גנזי כי גנזי המלך הם רכושו שבעבור כן נקרא מלך. וגנזי מלכות שמים הוא היראת שמים שיש על הנבראים על ידי הכרתם שיש בורא שמזה נופלת יראה והיראה בא אחר ההכרה כדרך שכתב בריש הגהת שולחן ערוך אורח חיים (סימן א, סעיף א). והיראה הוא מה שבידי אדם והקב"ה שואל מעמך רצה לומר מעצם איש הישראלי שההכרה אצלו בתולדה. וזהו המתנה טובה דשבת שבאה במתנה לישראל כי השתדלות הוא היפך שביתה ואי אפשר להגיע לזה בהשתדלות רק הוא אמונה פשוטה בלא השתדלות שכל בני ישראל מאמינים שיש בורא ומנהיג ומשגיח. ואמנם עדיין אמונה זו בהעלם שאינו בהתגלות לבו לענין שיעזוב באמת כל עניני עולם הזה מצד אמונה זו ואפילו מי שיש לו מה וכו' הרי זה מקטני אמנה (סוטה מח סוף ע"ב) דהיינו שהאמונה בקטנות: והגם דכל ישראל מאמינים היינו בדרך כלל והיינו כי אמונת אברהם אבינו ע"ה בהתגלות לבו היה על ידי עוצם השתדלותו שעל כן נקרא תחילה לגרים. ומכל מקום אמרו ז"ל (בראשית רבה ריש פרשת תולדות סג, ג) אברהם נקרא ישראל שזכה להיות כאזרח בישראל שהוא בתולדה. וזה אחר לידת יצחק שבו נקרא לו זרע שהוא נימול לשמונה דהיינו שהוא בתולדה טוב ונימול להשם יתברך בטרם יש לו דעת כלל וזה מצד כח אברהם בו. ונמצא נתברר שאברהם אבינו ע"ה נהפך על ידי השתדלותו להיות שורשו כך כאילו הוא מתולדה כך דההולדה בדומה הוא בדומה למה שהוא בעצם ובשורשו. כמו שאין סומא מוליד סומא וכן אפילו שוטה אין מוליד שוטה וכיוצא רק מה שהוא שניני בעצם כמו שור מוליד שור וחמור חמור וכיוצא וכך שם ישראל הוא בתולדה דישראל מוליד ישראל אפילו יחטא וימיר דת חס ושלום לא פקע שם ישראל מינייה כדקיימא לן (יבמות מז ע"ב) לענין קידושין וגירושין שזה אי אפשר להשתנות משורשו.

ומשנולד יצחק נתברר דאברהם אבינו ע"ה שורשו כך. אך מכל מקום בירור זה דתולדות יצחק שנימול לשמונה הוא שגם בקטנות הוא כך זהו אמונה בקטנות ולכך הוא שורש לקטנות האמונה ושבהעלם וכלל ההכרה דמצד הבריאה שזהו מופתים הפילוסופים גם כן על מציאות השם יתברך הוא הכרה בקטנות וכנכתב לעיל שזהו הכרת הגרים על ידי השתדלות בחקירה ואצל ישראל מקטנות:

ויש עוד השגה גדולה יותר הדומה לראיה כטעם (שבת פט ע"ב) מחוי להו יצחק הקב"ה בעייניהו הוא ההכרה דמצד הנסים שעל ידי הנס נראה לעין פעולת השם יתברך. וזהו קדושת ימים טובים שנקבעו על הנסים דישראל מקדשי דצריך שיקדם לזה קדושת ישראל דלא עביד קודשא בריך הוא ניסא לשיקרא ועל ידי הקדושה הקודמת דישראל שהיא אמונה הפשוטה על ידי זה יבוא להשגה גדולה הדומה לראיה שהוא ביום טוב דיראה כל זכורך ודרשו חז"ל (ריש חגיגה ב.) יראה יראה כטעם אברהם הוליד את יצחק דזהו דרגא דפחד יצחק שעל ידי הראיה בא היראה כמו שכתב בהג"ה דריש אורח חיים. וזה טעם בהר ה' יראה שנתגלה בעקידת יצחק ראייה זו. שההקרבת נפשו להשם יתברך לקרבן זה בא מצד הראיה כמו שמובא בזוהר (ח"ג ה. קי.) דלא שייך קרבן רק לשם הוי"ה לא לשאר שמות המורים על מידות דהיינו ההכרה מצד פעולותיו ומידותיו אבל הוי"ה הוא שם העצם והכרת העצם זה נקרא ראייה: ומצד הכרת בורא בא מסירות נפש דאברהם כשכופין להכחיש בבורא ונשאר כן בטבע לכל ישראל למסירות נפש כידוע. ומצד הכרת שויתי ה' לנגדי תמיד בא המסירות נפש דרך הקרבה להשם יתברך כגון מי שיעשה מצוות במסירות נפש וכיוצא. וגם זה נקבע בטבע תולדות בני ישראל מצד יצחק אבינו ע"ה שיוכלו להתעורר לעשויות מצוות רבות. על דרך משל אם ירצו עתה לבנות בית המקדש וכיוצא יפזר כל אחד יותר מכדי כוחו בממונו וגופו ובמסירות נפש ממש כמו שפריצי בני ישראל בעת החורבן מסרו נפשם על הצלת בית המקדש וכיוצא בזה. ומסירות נפש כזה לעשה טוב לא לסור מרע זה נמשך מהכרת הנוכח וגם זה הוא בתולדה אצל בני ישראל בהעלם גדול כי מה שהוא בתולדה הוא בקטנות כנזכר לעיל. והוא מה שאמרו (פסחים סו.) אם אינן נביאים בני נביאים הם וכו' והנביא נקרא רואה שהוא כח הראיה דנבואה יש אצל כל ישראל רק בהעלם שהם בני נביאים. ולעתיד יהיה בהתגלות דאשפוך רוחי וגו':

ספר רסיסי לילה - אות מח

ומזה בא השגת יצחק אבינו ע"ה שבא אחר אברהם אבינו ע"ה שהיה ראש המשיגים שיש בורא עולם. והוא לא נסתפק בהשגת אביו רק רצה להשיג עוד השגה נבדלת כידוע דעל כן נקרא אלהי וכו' על כל אחד כי כל אחד היה משיג השגה מיוחדת ונבדלת. ודבר זה חידש יצחק אבינו ע"ה שיש השגות שונות ודרכים שונים להגיע לאמיתותו יתברך כי לולא זה היה די בנברא אחד ובבריאת יום אחד לבד. ומאחר שהשם יתברך הבדיל ויצר נבראים שונים על כרחך דיש השגות שונות ונבדלות לקילוסו יתברך וכל אחת אמת לעצמה ובמקומה:

וזהו מדתן של אבות שאין כאן מחלוקת באמת כי מדת אברהם ויצחק שהם אהבה ויראה כידוע שניהם אמת גם יחד וצריך לעבדו יתברך בשניהם וכל אחת אמת בפני עצמה וכפי מדריגתה. כמו מים עליונים ותחתונים ורקיע המבדיל שיש לשניהם מציאות גמור כל אחד במקומו. אבל בבנים אחר כך רצה לומר בהתפשטות שכבר היו כל אחד כלול משתי המידות אלא שבאחד גובר מידה זו ובאחד גובר זו מזה נתהווה המחלוקת דהיינו שעל דבר אחד עצמו זה יאמר כך וזה יאמר כך כי כבר הם כולם מחוברים ומיוחדים יחד גם כן בהתכללות ולפיכך בא מזה שפיטתם על דבר אחד בחילוף. ולכך המחלוקת התחיל בבנים ובבני יעקב התחיל בתוקף השנאה עד שלא יכלו דברו וגו' (בראשית לו, ד) שאינו בגדר מחלוקת כלל רק מלחמה. והכתוב אומר (דברים כא, י) כי תצא למלחמה על אויבך לא על אחיך יהודה על אפרים וכו' (סוטה מב). שבאמת כל ישראל זרע קודש וגוי אחד וכל המחלוקת ביניהם הוא רק איך לעבוד את ה' ושניהם מכוונים לכבודו יתברך כידוע:

תקנת השבין ה

ואברהם אבינו ע"ה הוא הראשון לנסינות כי הוא הראשון שבירר מדת האהבה בכל תוקף עד שנעשה מרכבה למדת האהבה, כנודע דכל נסיונות מצד יסורי עולם הזה כרוב נסיונות אברהם אבינו ע"ה מצד היראה אינו רבונתא דאדרבא יותר יראה יש על האדם כאשר רואה מדת הדין חס ושלוש מתוחה שהוא המטילה יראה על האדם ומדת חסדיו יתברך מביאה אהבה לבני אדם, אבל אם הוא אוהב גם בעאקו רחמנא ליצלן זהו בירור על שלימות האהבה ואלו היסורים הן הנקראין יסורין של אהבה שגם ה' יתברך אין מביאן על האדם אלא מאהבתו אותו כמו שנאמר (משלי ג, י"ב) אשר יאהב וגו' ונאמר (ישעיה מ"ב, כ"א) ה' חפץ וגו' ודרשו (ברכות ה'). מי שחפץ בו עיין שם: כידוע דכמים הפנים וגו' ואתערותא דלתתא ודלעילא מעוררים זה את זה רק שאנו אומרים משכני וגו' (שיר השירים א, ד') והשיבנו וגו' (איכה ה', כ"א) שיהיה אתערותא דלעילא קודמת לעוררנו ואנו נמשוך ונרוץ אחריו אחר כך באתערותא דלתתא, וה' יתברך אומר בהיפך שובו וגו' (מלאכי ג, ז') ועל זה הוא כל אורך הגלות שה' יתברך רוצה שנעורר אנחנו באתערותא דלתתא ואם ישראל עושים תשובה מיד נגאלים, ובעתה נאמר (יחזקאל כ, ל"ג) ביד חזקה וגו' אמלך וגו' ועשיתי אשר בחוקי תלכו (שם ל"ו, כ"ז) בלי שום אתערותא דלתתא, אבל בעולם הזה אין לו להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמים בלבד היראה היא האתערותא דלתתא כידוע דעליו נאמר (תהלים קי"ח, כ') זה השער וגו' דהיא תרעא לאעלא גו מהימנותא:

דבתחילת כניסת האדם לעבודת ה' יתברך הוא על ידי יראת שמים שהיא ראשית חכמה רצה לומר התחילת הכרת האדם [דכן חכם בארמי רצה לומר הכרה] שיש מציאות ה' יתברך מיד יגיע אליו היראה וההכנעה וכו' כלשון רמ"א (בריש שולחן ערוך אורח חיים), ונאמר (דברים י, י"ב) מה ה' וגו' כי אם ליראה דאין המבוקש מהאדם רק מדת היראה, אבל האהבה אי אפשר להגיע בהשתדלות אדם כי אין אהבה אלא בין הדומים ואיך יתפאר הגרון על החוצב לומר שאוהבו רק ה' יתברך ברוב רחמיו וחסדיו קורא לכנסת ישראל אחותי ותמתי תאומתי ואומר אהבתי אתכם וגו' (מלאכי א, ב'), וכשה' יתברך אוהב האדם ממילא האדם אוהבו גם כן והאתערותא דלעילא קודמת בזה לעולם:

ולכך מצד עבדות ישראל שהוא באתערותא דלתתא היראה קודמת אבל מצד מדותיו יתברך ידוע דאהבה קודמת וכמו שנאמר (דברי הימים - א כ"ט, י"א) לך ה' הגדולה והגבורה גדולה קודמת וכן באבות שהן המרכבה אברהם הוליד את יצחק, דרך בעבודת פרטי הנפשות אחר מתן תורה שנעשו קנין לה' יתברך ורצונו יתברך ושואל מהם ליראה ולהעיר באתערותא דלתתא, אבל האבות שהם בנין כלל הכנסיה ושורשה ומקורה ודאי באתערותא דלעילא לבד כמו תחילת בריית העולם שהיה רק במאמרו יתברך יהי אור ובאתערותא דלעילא לבד דאדם אין לעבוד באתערותא דלתתא, וכן זריחת אורו דאברהם אבינו ע"ה מתוך החושך נאמר (ישעיה מ"א, ב') מי העיר ממזרח וגו' שה' יתברך העירו ועוררו לזה:

זהו מצד מדת אהבתו יתברך שמטבע הטוב ואיש החסד להיטיב חסדו מבלי שיקדמונו הלה לבקשו על זה כלל, ואך מצד מדה זו הוא שבא אתערותא דלעילא הקודמת לאתערותא דלתתא וכל אתערותא דלעילא הקודמת היא המעוררת מדת האהבה, כי האהבה מעוררת אהבה שהאהבה הוא בדברים הדומים והוא שוים בשניהם, מה שאין כן היראה ממי שהוא מתיירא על כרחך אינם דומים ואין המדה שוה בשניהם שזה מתיירא וזה מטיל ונותן המורא, ולכך בהתעוררות מדת הגבורה שלמעלה שעל ידי זה מוליד היראה בלבב האדם כדרך שאמרו (רש"י שמיני י, ג') כשהקב"ה עושה דין ברשעים הוא יראוי וכו' אין זה נקרא אתערותא דלעילא הקודמת לאתערותא דלתתא שאין שניהם ענין אחד:

ולכך אף דגם היראה אינו מצד האדם ועל כן נאמר (איוב מ"א, ג') מי הקדימני ואשלם דגם בזה ה' יתברך המקדים

להביא אליו דבר המעורר היראה מכל מקום נקרא שבא באתערותא דלתתא כיון שאין אותו דבר מעורר בפועל ברור כמו אהבה המוליד אהבה וכטעם משכני וגו' והשיבנו וגו', ועל כן זה לא שייך רק בישראל דאהבתי אתכם יאמר ה' מצד שהם קרוים תאומתי כביכול ושייך אהבה גבייהו, מה שאין כן מדת היראה הוא גם באומות העולם רק שהיא יראה תתאה ביותר שיראים מעונשיו יתברך כי על כל פנים בהתעוררות מדת גבורה מוליד יראה אלא שמכל מקום אינה נמשכת אחריה בבירור, שהרי באומות העולם נאמר (ישעיה ח', כ"א) והיה כי ירעב והתקצף וקלל וגו' שהתעוררות מדת הגבורה וזעם אם מוליד בלבו גם כן הוא אדרבא גם כן חפץ להתגבר ולזעום ולהתקצף ולמרוד כביכול בה' יתברך:

קומץ המנחה עט

וביאור הדברים אל אוזן שומעת לפי קוצר דעתי ונבאר מקודם ענין זו"ן אשר הוא עצמו ענין לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה שנשבע בתשובות חות יאיר (סימן ר"ל) כי לא הוא ולא כל חכמי דורו ידעו לפרשו על בוריו ובסידור ר' יעקב עמדין בהקדמה הכביר מלין אודותיו ופשוטן של דברים והוא גם כן ענין כוונת שילוב השמות הוי"ה ואדנו"ת המפורסם בדברי חכמי האמת ובודאי אין הכוונה רק על כוונת שילוב האותיות לבד רק על שילוב ההוראה אל הלב מבין ומרגיש בהוראת שילובם והיינו הוי"ה רצה לומר היה הווה ויהיה כמו שכתב בטור אורח חיים (סימן ה') שמורה התפשטות אורו יתברך בלי תכלית ובלי גבול ולכן אמרו (פסחים נ'). דלעלם כתיב שדבר זה נעלם משכל האדם שהוא בעל גבול ולפי שרצה השם יתברך להקרא אדון ומלך ואין מלך בלי עם לכן צימצם השם יתברך התפשטות אורו כדי שיושג לברואים האור והוא חיותם וקיומם כמו שנאמר (נחמיה ט', ו') ואתה מחיה את כולם: וזהו שם האדנו"ת שמורה שהוא אדון הכל והם עובדיו והוא הנקרא שכינה שהוא השוכן בתוך בני ישראל בקרב איש ולב עמוק שוכן אור והשגת השם יתברך מה שאין כן השגת השם יתברך מצד שהוא אין סוף ובלתי בעל תכלית זה נקרא קודשא בריך הוא קדושה בכל מקום הבדלה שדבר זה נבדל מהשגת בני אדם ומקודש בהם בעשר קדושות וקדוש יאמר לו הנעלם לרוב קדושתו וזה הוראת השם הוי"ה הנעלם וגילוי רצה לומר הברתו בפה הוא בשם אדנו"ת שזהו הגלוי ללבות בני אדם:

וזהו הנקרא בריש פרק כיצד מברכין (ברכות ל"ה ע"ב) אבא ואימא אביו הקב"ה ואמו כנסת ישראל פירוש כנסת ישראל הוא קבוצת חלקי החיים שבכל לבות בני ישראל רצה לומר אור השגת השם יתברך שזהו כל חיותם כי לולא זה היו כלא היו וככל העמים וקבוצת החיים הללו שהוא אור השכינה השוכן בלבם הוא הנקרא כנסת ישראל כי אור ה' השוכן בתוך בני ישראל הוא הכנסת ישראל והאם לכל נפשות ישראל שכל נפש פרטי נפרד ממנה והיא המולדת על ידי כח האב רצה לומר כח ההוי"ה שהוא אורו יתברך המתפשט לאין קץ השופע לאור זה המצומצם שיוכל להאיר לאותה נפש וכן לכל נפש באופן שהאדם משיג שני מיני אורות והשגות מאור ה' האחד מצד הגדלות של השם יתברך עד אין סוף ואין קץ והוא נעלה ומרומם מאד ועל ידי זה האהבה מתגברת על ידי ידיעת עוצם גדלותו יתברך שמו:

והאור השני המושג לאדם כי אור ה' אתי תוך חדרי לבבו כענין שויתי ה' לנגדי תמיד וזה מולדי היראה יראת בושת כמו שכתב בהג"ה דריש אורח חיים (והוא ירא בושת דבתיקונים (צ"ב ע"ב) והוא ירא שבת שהיא ממדריגה זו) והאהבה היא מתוך השמחה העצומה כמו שנאמר בכמה מקומות שמחו בה' וכיוצא שהשמחה היא משם הוי"ה כאשר אנו יודעים ומשיגים שהשם יתברך מלא כל העולם כולו ממש כקודם שנברא העולם שמתפשט לאין קץ ואין סוף ואין שום דבר חוצץ נגדו אין כאן עצמות. כי עוז וחדוה במקומו מאחר שהוא מקומו של עולם והתיחדות שני השמות ושילובם הוא מה שמובא (תנא דבי אליהו רבא פרק ג') אני יראתי מתוך שמחתי ושמחתי מתוך יראתי: והיינו שבאמת עצם השם יתברך אחד ומיוחד רק שני האורות רצה לומר שני מיני השגות לנפש האדם המשגת וכאשר משגת שכינת השם יתברך בתוכו יגיע היראה והבושה ממנו וכאשר משיג האור הבלתי בעל תכלית ישיג השמחה ותכלית העבודה ומעשה המצוות כולם הוא יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה רצה לומר להשיג ביותר השגת השם יתברך בהבנת הלב ומוח והיינו שיתוסף אור השכינה אצלו רצה לומר אור והשגת אלהות השוכנת בקרבו והוא על ידי שיתאחד אצלו באור הבלתי בעל תכלית רצה לומר שיתבונן כי הוא אחד יחיד ומיוחד באמת כי אור השוכן בקרבו שהוא משיגו שהוא הוראת האדנו"ת הוא מיוחד עם שם ההוי"ה שהכל אחד שהוא עצמו האור הבלתי בעל תכלית שאין לפניו שום דבר מכל ברואי העולם החוצץ עכשיו כעד שלא נברא העולם ועל ידי זה יתוסף בו אור והשגה להשם יתברך:

וביאור זה כמו שנאמר (איוב י"ט, כ"ו) מבשרי אחזה אלוה ואומר (בראשית א', כ"ו) בצלמינו כדמותינו בצלם אלהים

והיינו כי כל האורות אינם חס ושלוש אורות חלוקות בעצם האלהות רק החילוקים הם אצל נפש האדם המשגת שאינו משיג אמיתות האור כאשר הוא בלתי בעל תכלית וזה היה הבריאה שיהיה מושג אור השם יתברך אל נפש הנבראת והיינו שניתן היכולת להיות השגת השם יתברך מצומצמת כפי כח השגה של הנפש ונמצא כפי השגת הנפש כך הם חלוקת האורות שאנו אומרים שהנפש משגתו לפי שהנפש היא מלובשת באיברי הגוף מסתמא גם הוא נחלקת כאיברי הגוף בכוחותיה הרוחניים כי הלבוש הוא דוגמת הנלבש:

וזה מבואר ולפי שאין שום דבר יכול להשיג יותר ממה שהוא כי ההשגה אינה אלא לפי כח המשיג לכן אינו יכול לראות ולהשיג מהשם יתברך אלא כפי כוחותיו כולם להתחלקותם כך הוא משיג מכוחות השם יתברך אבל לא יוכל להשיג הנעלמים ממנו שאין בכוחו כלל ולכך ההשגה הוא מבשרינו ודוגמתינו (כי מאחר שאינו יכול להשיג כוחות זולתו אם כן אין כאן כוחות בענין אחר כלל שהרי מצד השם יתברך הוא יחיד ומיוחד בלי שום חילוק כוחות כלל והשגת כוחות שונות הוא רק מצד אדם המשיג) ונמצא בעת הבריאה שצמצם השם יתברך אורו רצה לומר השגת אמיתותו לנפש האדם היה ההתצמצמות רק כפי השגת נפש האדם שהיא רק כפי ענינו וכוחותיו שבזה הסדר הוא משיג האור שזה הוא הנקרא צמצום האור מה שהוא משיג:

והנה בנפש הזרועות רצה לומר שהגוף ומקור הנפש פועל על ידם הם שנים רצה לומר שני ראשי מדות אשר הגוף פועל על ידם כל הפעולות הנחלקים בכלל לשנים אלה וכנזכר לעיל שהם חסד וגבורה ימין ושמאל מדריגת אברהם ויצחק, ויעקב הוא הגוף רצה לומר מקור ושורש הנפש הפועל באלו שתי הפעולות בשני הזרועות והוא קו האמצעי שבין שני אלה הקצוות שבידו להטות לכל קצה שירצה ולתווך ביניהם והוא מקור כח הפעולות:

וזהו הנקרא תפארת שזהו התפארת ודרך ישרה שיבור לו האדם שתפארת לו וכו' כאשר אינו נוטה אל אחד מהקצוות כמו שכתב הרמב"ם בהלכות דעות (פרק א' הלכה ד') וכמו שנאמר (מיכה ז', כ') תתן אמת ליעקב ואמת הוא דבר קיים לעד כמו שאמרו (שבת ק"ד). קושטא קאי שיקרא לא קאי שנקרא כזב על שם שפוסק ולא קאי מה שאין כן אמת כמו שאמרו (ירושלמי פרק קמא דסנהדרין ובראשית רבה פ"א, ב') דחותמו אמת לאמור אני ראשון כנזכר לעיל בהוראת הוי"ה היה הוה ויהיה והיינו שקיים נצחי ולכך שם ההוי"ה מורה על תפארת שהוא גופא דזעיר אנפין רצה לומר ההנהגה אמצעית של השם יתברך כפי עצם הנהגת השם יתברך המתפשטות לאין קץ והגוף הוא העיקר ושורש שההנהגה אמצעית היא המתקיימת מה שאין כן הנטיה לשני הקצוות כמו שנתבאר וזהו אמת ליעקב וזה שאמרו בשבת (ק"ח ע"ב) נחלת יעקב נחלה בלא מצרים היינו עד אין סוף:

ואלו השלוש מדות בנפש וכן בהשגתינו מהנהגת השם יתברך הם הנקרא אל (כמו שנאמר (תהלים נ"ב, ג') חסד אל כל היום) אלהים (גבורה כמו שאמרו ז"ל (ספרי ואתחנן ג', ד') כל מקום שנאמר אלהים דיין ומדת הדין) הוי"ה (רחמים שהוא המיצוע כמו שאמרו (ראש השנה י"ז ע"ב) שלוש עשרה מדות של רחמים אינם חוזרות ריקם לעולם שהם קיום העולם כנזכר לעיל) דבר ויקרא ארץ שהם כלל הנהגת הארץ: